

УДК 159.94: 616.891.7

ББК 88.5

Віктор Боштан

СОЦІАЛЬНИЙ КОНТЕКСТ ТРИВОЖНОСТІ У ПСИХОАНАЛІЗІ, ЕКЗИСТЕНЦІЙНІЙ ТА ГУМАНІСТИЧНІЙ ПСИХОЛОГІЇ

У статті викладено результати теоретичного аналізу причин тривожності. Здійснено пошук їх загальної характеристики та соціальної зумовленості. Автор аналізує різні підходи в дослідженні тривожності, зокрема у психоаналізі, екзистенційній та гуманістичній психології. Розкриває соціально-психологічну сутність тривожності як явища, визначає причини його формування. Особливості соціальної природи тривожності розглядаються в контексті міжособистісних відносин.

Ключові слова: тривожність, тривога, страх, соціальна тривожність, відносини, особистість, теорія самопрезентації, фрустрація.

Актуальність теми соціальної тривожності складно переоцінити, особливо в епоху змін, трансформацій, інновацій, які не тільки сприяють розвитку суспільства, людства, а й створюють ситуацію невизначеності, розгубленості, тривоги та страху перед майбутнім. Тривожність, особливо соціальна, стає причиною проблем у спілкуванні, стосунках, навчанні, реалізації засвоєних навичок, самореалізації та повноцінного функціонування особистості. Вона може призвести до формування неврозів, різних фобій, obsesивно-компульсивних розладів. Тому особливо у час активного формування особистості, переломних моментів соціалізації, профілактика тривожності є необхідною як у підготовці до складних етапів життя, так і власне для формування повноцінної особистості, яка здатна будувати повноцінні відносини, бути активною частиною суспільства. Адже активізація та реалізація інтелектуального потенціалу суспільства є чи не основним завданням на шляху до виходу із сьогоденної кризи.

Тривожність загалом, як зазначають дослідники цих станів, Ч. Спілбергер зокрема, може, як і багато соматичних захворювань, бути “реактивного” (ситуативного) типу, а також “хронічного” (особистісного). Ситуативна тривожність – це та, яка спричинена певною критичною ситуацією для психіки здорової людини, особистісна – є частиною характеру й свідчить про тривожний тип особистості. Тому ці явища класифікують як **тривогу** і **тривожність**, де перша – явище одиничне, натомість друга – відбиває стійкий особистісний стан. Якщо ситуативну тривогу неможливо узагальнити через численні варіанти ситуацій, то певні загальні риси формування стійкого типу тривожної особистості варто розглянути. Е. Борн ситуативною тривожністю називає ту, яка виникає у вигляді реакції тільки на конкретну ситуацію, наприклад, їзда по автошляху або відвідання лікаря [14, с. 15]. Натомість тривожність, яка не має конкретного об’єкта, називають особистісною (або “вільно плаваючою”). Отже, розуміння феномену тривожності є досить широким і неоднозначним, різною є і диференціація тривожності та страху.

У сучасній психологічній літературі тривожність відрізняється від страху відсутністю об’єкта, а термін “страх” використовують навіть тоді, коли об’єкт уявний. Останнім часом тривожність розглядають як поліпредметне переживання з багатьма об’єктами загрози, коли ж тривога закріплюється на одному об’єкті, усі інші відсіюються й виникає страх [8, с. 15].

Як зазначено у численних дослідженнях, тривожність виражається в таких симптомах, як: пригніченість, страх перед майбутнім, страх перед публікою, переживання без вагомих на то причин, невпевненість тощо. Такі симптоми суттєво впливають як на якість відносин, так і на загальний стан психічного і фізичного здоров’я людини. Хоча існує значна кількість досліджень, присвячених темі тривожності, вона завжди зали-

шається актуальною. Особливо загострюється інтерес до таких проблем у період змін, трансформацій, соціальних криз. Тому *метою* статті є розкриття особливостей тривожності як соціально-психологічного феномену.

Найпершим **завданням** є здійснення огляду досліджень та основних теорій, які стосуються причин виникнення тривожності, зокрема, психоаналізу, екзистенційної та гуманістичної психології. Наступним етапом на основі аналізу цих теорій, розкрити соціальну зумовленість даного явища. Оскільки вся соціальна психологія, як зазначає Г. Андреева, на етапі свого зародження, була американізованою, а значить, зорієнтованою на прикладні практичні знання, то і дослідження тривожності здебільшого є прикладними і вузькоспрямованими, їхня тематика обмежується чи то дитячою, чи шкільною, підлітковою, публічною, екзаменаційною тривожністю [1, с. 12]. Тому існує потреба пошуку загальних рис, які характерні для різних причин психологічного феномену тривожності.

Проблему тривоги у *психоаналізі* ґрунтовно розглядав **З. Фройд**: “Без сумніву, проблема тривоги є вузловою точкою багатьох найважливіших питань; вирішення загадки тривоги проле потік світла на все психічне життя людини” [7, с. 10]. З. Фройд розділив тривожність на три групи: **об’єктивну, невротичну, моральну**. Формування невротичної тривожності він пов’язував з витісненням. Слідуючи за логікою З. Фрейда, причиною тривожності є **витіснений негативний досвід минулого**, або серія негативних досвідів. Спираючись на емпіричні дані, психологи різних напрямків, підтверджуючи висновки З. Фрейда, тривогу називають фундаментальною властивістю або динамічним центром неврозу [7, с. 24].

Важливість перших досвідів у житті людини неможливо переоцінити, зокрема, досвід відносин у сім’ї визначає стиль відносин за її межами. Більшість дослідників у цій сфері однакові в тому, що стосунки “мати – дитина” і взагалі сімейний фон – є базовими причинами формування тривожності в дітей [8, с. 179]. Примітним є те, що неможливо визначити як причину якоесь одне конкретне порушення, бо ним є принцип **крайності** в будь-якому напрямі відносин: чи то гіперопіка, чи гіпоопіка, чи надто високі запиту й очікування, чи повне ігнорування – у будь-якому разі крайність призводить до порушень. Аналогічний вплив мають і взаємини батька й матері, оскільки вони формують уявлення еталона взаємин. Тому однією з основних причин формування тривожності в дитячому віці є **дисгармонійні відносини в сім’ї**. Хоча причиною тривоги може бути обмеження, скутість, залежність, не меншою причиною також може стати повна свобода для особи, яка до неї не готова.

А. Адлер, учень З. Фрейда, засновник *індивідуальної психології*, висунув тезу про несвідоме прагнення людини до досконалості, яка визначається переживанням відчуття неповноцінності та необхідністю його компенсації. Тому переживання і тривога у нього пов’язані з **відчуттям неповноцінності**.

Представниця *неофрейдизму* **К. Горні** почуття неспокою вважала природженою основою суті людини. Це почуття породжує бажання його позбутись і лежить в основі мотивації вчинків людини. Людиною, згідно з твердженням К. Горні, керують дві головні тенденції: потяг до безпеки (корінна тривога) і потяг до задоволення своїх бажань. Коли вони суперечать один одному, може виникнути невротичний конфлікт, який людина буде намагатися подолати, виробляючи “стратегії” поведінки. Слідуючи за логікою К. Горні, неврози є наслідком механізмів, завдяки яким людина реагує на страх, а страх виникає через конфлікт між двома головними тенденціями, які, за своєю суттю, є особистісними. Виникає запитання: яким чином винятково особистісні причини можуть дати винятково соціальні наслідки? Оскільки усі чотири неврози, які перераховує К. Горні, мають соціальний характер, то варто було б їх урахувати, досліджуючи причини тривожності, а не зосереджуватися на згаданих двох потягах.

Адже “корінна тривога”, яка, за твердженням К. Горні, знаходиться в основі мотивації, формується під впливом оточення [9].

Саме тому особливо цікавою для нас є концепція одного із засновників *неофрейдизму* **Е. Фромма**, адже вона є найбільш соціальною. Він поширює підняту К. Марксом проблему відчуження на психічну діяльність людини і називає її “негативною свободою”, пов’язує її з науково-технічним прогресом і тенденцією до розірвання зв’язків з навколишнім світом, друзями, колегами. Людина стає відчуженою і стан такої “свободи” суттєво пригнічує її, робить самотньою та породжує неврози. На противагу точці зору З. Фрейда, який бачить людину антисоціальною, а навколишніх “об’єктами” – засобами для досягнення мети, інакше дивиться на стосунки Е. Фромма. У книзі “Втеча від свободи” він припускає, що ключовою проблемою психології є **особлива пов’язаність індивіда до зовнішнього світу**, а не задоволення або фрустрація тих чи інших людських інстинктивних потреб. І цей зв’язок та людські потреби не є статичними – усі вони є продуктами соціального процесу. Схильності людини, як позитивні, так і негативні, не є чітко зафіксованими та біологічно обумовленими, але виникають у результаті соціального процесу формування особистості. Свобода приносить людині незалежність і раціональність її існування, але водночас ізолює її, пробуджує в ній почуття безсилля і тривоги. Ця ізоляція нестерпна, і людина опиняється перед вибором: або позбутися свободи за допомогою нової залежності, нового підпорядкування, або дорости до повної реалізації позитивної свободи, що ґрунтується на неповторності та індивідуальності кожного [13, с. 9–11, 23].

Отже, для Е. Фромма ключовою проблемою тривоги, яка притаманна сучасній людині, є **“негативна свобода” – розірвані зв’язки між людьми, відчуження**, а в результаті – **самотність**. Це відчуження через захист може виливатись як у конформізм, так і в почуття агресії. Тому Е. Фромм пропонує прищеплювати людям гуманістичні засади, які побудовані на любові до себе і ближнього. Завдяки цій любові, яка притаманна найбільш розвиненому типу соціального характеру людини – духовному, продуктивному, можливо попередити відчуження і неврози, досягнути покращення і прогресу суспільства у цілому [9]. Однією з причин розірвання цих зв’язків, за Е. Фроммом, є відставання емоційного розвитку від розумового – **“емоційна відсталість”** [13, с. 11].

Розгляд причин тривожності в *екзистенціальній* психології варто почати із праці передвісника екзистенціалізму **С. К’еркегора**, адже саме в нього з’являється диференціація різних типів страху. Він поділяє страхи на: страх невинності – страх “нічого”, що є глибинним почуттям, не пов’язаним з конкретною загрозою, і, з іншого боку, побоювання перед чимось конкретним. Ця диференціація і сьогодні залишилася майже незмінною, а страх “нічого” і є тим, що наразі класифікується як тривожність, на відміну від страху перед чимось конкретним. С. К’еркегор виводить страх із невинності і первородного гріха, як дійсність **свободи** – можливість для можливості [4]. Оскільки для кожної людини природним є рух уперед у невідоме, тривога, що виникає, є природною для того, хто рухається. Невротичною тривога стає тоді, коли людині не вдається рухатися вперед [7, с. 39]. Тому вже у С. К’еркегора зустрічаємося з проблемою **фрустрації**, яка є причиною тривожності – невротичної тривоги. Відштовхуючись від визначень С. К’еркегора, варто зазначити, що в такому разі причиною тривожності є не стільки свобода, або, якщо сказати точніше, – свобода вибору, скільки вага тієї **відповідальності**, яку людина несе за свій вибір.

Американський психолог і психотерапевт, теоретик *екзистенціальної психології* **Р. Мей** продовжував розвивати думку С. К’еркегора. Він пов’язує тривогу з духовними проблемами людства, з почуттям **відсутності змісту**. З одного боку, Р. Мей розглядає позитивну сторону тривоги й навіть пов’язує її із творчістю, кмітливістю, оригіналь-

ністю, з іншого боку, вважає її основною проблемою епохи: **“Тривога – переживання буття на фоні небуття”** [7, с. 5]. Тривогу як проблему епохи Р. Мей також пов’язував з **розділенням**, яке несла “механістична” культура з її штучною об’єктивністю та раціоналістичним перекосям, що не враховував почуття та емоції, які є невід’ємною частиною особистості [7, с. 36–37]. Пізніше ця тенденція перейшла в іншу крайність – крайню чуттєвість. Але важливим залишається його визначення причиною тривоги – **розділення**: чи то в культурі, чи в мистецтві, в релігії, сімейних відносинах, чи у внутрішньо-особистісному плані – розділення між розумом і емоціями. Саме це розділення найбільш пов’язане з почуттям відсутності змісту, яке, за словами Р. Мей, є основною причиною тривоги [7, с. 36]. Так само, як при виборі між практичністю й естетичністю, схилення в один з боків виключає або красу, або сутність. Та ж сама ситуація і в міжособистісних відносинах, особливо в найбільш близьких: кохання є довговічним тільки тоді, коли єднання фізичне підкріплюється єднанням духовним і навпаки. Тому соціальний аспект розділення між людьми, особливо найближчими, є важливим у формуванні тривожності. Таке розділення веде до **самотності, напруження, тривоги**. “Безглуздий світ, де поклоняються технічним новинкам, ми спілкуємось один з одним, але ми самотні. Живі, самотні. Чиї ми? Як перекотиполе, без коренів” [7, с. 15]. Так само, як у космічному порядку, сила притягування мусить бути в балансі із силою відштовхування, інакше – хаос, подібно і в психічному житті – як розділення, так і повне отождоження не несуть користі, порушують рівновагу.

Гуманістична психологія, на відміну від інших течій, вивчає психічно здорову людину. **А. Маслоу**, досліджуючи самоактуалізованих людей, доходить висновку – людина, яка не задоволена у своїх базових потребах, сприймає світ як ворожу територію, як дикі джунглі. Система цінностей мешканця джунглів неминуче підпорядкована потребам нижчих рівнів: тваринним потребам і потребам безпеки. Тому несамоактуалізована людина має значно більше причин для тривоги. Життя ж самоактуалізованої людини є балансом між багатьма дихотоміями, тоді як зосередження на останніх, на думку А. Маслоу, притаманне нездоровим людям [6, с. 24–26]. Невротика рухає відчуття сорому і тривогу, тоді як здорову людину – жага пізнання, самоактуалізація, прагнення до досконалості і все більшого розвитку своїх унікальних здібностей. Їхнє життя він називає “служінням”, “на протиположності тенденціям”. Вони живуть заради своєї місії, свого призначення, більше для блага людства, ніж для себе. Їм не притаманна дріб’язковість, адже вони зосереджені на вищих цінностях, “ширина” їхнього світогляду дає їм спокій [6, с. 6–9]. Тому, згідно з дослідженнями А. Маслоу, саме **відсутність самоактуалізації**, зосередження на первинних потребах та дріб’язкових проблемах, егоїзм, роблять людину тривожною, сірою, середньостатистичною.

Інший представник гуманістичної психології **К. Альдерфер**, спрощуючи ієрархічну модель А. Маслоу до ERG теорії, називає рух від вищих потреб до нижчих, утрату потягу до самоактуалізації та зосередження на первинних потребах – фрустрацією-регресією. Таким чином, завдяки гуманістам ми можемо знайти ще одну причину тривожності – це **фрустрація-регресія**.

Для **К. Роджерса**, як і для усіх гуманістів, причиною неспокою, тривоги, захисних реакцій є перешкоди у процесі самоактуалізації. Як перешкоди, так і сприятливий клімат для самоактуалізації створюють саме відносини. К. Роджерс заявляє: “Якщо я можу створити відносини, що характеризуються з мого боку щирістю і прозорістю моїх справжніх почуттів, теплим прийняттям і високою оцінкою іншої людини як конкретної особи, тонкою здатністю бачити її світ і її саму, як вона сама їх бачить, такий індивід у цих відносинах буде сприймати і розуміти свої якості, які колись були ним пригнічені, виявить, що стає більш цілісною особистістю, здатною жити з користю... буде більш самоврядним і впевненим у собі” [10, с. 23]. Потреба таких стосунків на-

стільки сильна, що через тісні взаємини можна досягнути значних змін особистості, як у кращому, так і в гіршому напрямках [10, с. 209–210]. Тому К. Роджерс, шукаючи основних законів взаємин, бачить їх у “**конгруентності**”, яку можна визначити як відповідність між переживанням людини та усвідомленням цього переживання з одного боку, і поведінкою – зовнішнім виявом, з іншого [10, с. 189–191]. Тому на підставі поглядів К. Роджерса ми знаходимо ключову причину тривожності – **відсутність конгруенції** (відповідності, цілісності особистості) у відносинах, іншими словами, це можна назвати **нещирістю, або маскою**. Щирі відносини – це те, чого потребує особистість, те, що надає життю змісту й наповнення, звільняє від тривоги.

Е. Борн, автор багатьох сучасних бестселерів, присвячених проблемі тривожності та її наслідкам, спостерігаючи на практиці приклади тривожних розладів, доходить висновку, що основною причиною цих розладів є напруженість, стресовий стан протягом тривалого часу [14, с. 10]. Тому наступною причиною, яка узагальнено притаманна тривожному стану будь-якої характеристики, є **тривала напруга**. Хоча ми розуміємо, що напруження – це засіб, а не причина, інструмент, завдяки якому причина призводить до наслідків, важливо зафіксувати його, оскільки він є загальним для різних типів тривожності. **Довгострокові, сприятливі причини, за Е. Борном: спадковість, сукупний стрес** протягом тривалого часу, **обставини дитинства**: зв’язок з надмірно обережним поглядом батьків на світ; надмірна критичність і спрямованість на високі стандарти; придушення вираження почуттів і наполегливості; емоційна відсутність безпеки і залежність [14, с. 38]. Е. Борн також наголошує на тому, що не існує якоїсь однієї причини тривожності, роль відіграє сукупність причин різного характеру. Усе ж провідна роль формування довгострокових причин – соціальна, пов’язана з відносинами. Соціальну природу причин тривожності можна побачити і в такому тривожному розладі, як “Агорафобія”. Хоча Агорафобія є боязню відкритих просторів, усе ж основним її страхом є страх перед зовнішньою оцінкою: “що про мене подумають інші, які побачать мене в такому стані” [14, с. 18]. Такий зв’язок кінцевого результату – розладу із соціальною причиною – є ще одним підтвердженням соціальної зумовленості тривожності.

Соціальний психолог Д. Майєрс, а також автор *драматургічного підходу* в соціології І. Гофман разом із представником *соціального конструктивізму* Дж. Гергеном обґрунтовують соціальну тривожність, яка зумовлена порушенням у міжособистісній взаємодії, через **самопрезентаційні** практики [3, с. 209]. Синонімами самопрезентації стають управління враженням, самоподача [12, с. 38]. Сьогодні, за словами соціального психолога А. Андреевої, у цій сфері розвивається нова наука, яка вивчає систему знаків з оволодіння власною поведінкою й має назву “**нарративу**”. За допомогою нарративу людина створює власний опис дійсності й себе у цій дійсності – “Оповіді про себе”. Він пов’язаний з уведенням ідеї Дж. Гергена “**нарративної ідентичності**” [2]. Загалом основна ідея “**теорії самопрезентації**” полягає в тому, що кожна людина прагне себе подати таким чином, щоб справити якомога краще враження. Сама ж тривога з’являється тоді, коли ми хочемо справити враження на інших, але не впевнені у своїх здібностях, своїй здатності це зробити [5, с. 222]. Ця теорія окреслює ще одну причину соціальної тривожності, і назвемо її **фрустрація самопрезентації**. Як свідчать результати досліджень, у кожної людини є “Ідеальне-Я”, що спонукає її бути кращою, прагнути до досконалості. Інше питання, наскільки вона володіє потенціалом, здатністю досягати у своєму розвитку такого “Я”. Це прагнення, з одного боку, рухає людину до вдосконалення, заставляє боротися з вадами, спонукає до конструктивного руху (це те, що Р. Мей називає позитивною стороною тривожності). З іншого боку, ідеал, який закладений у людській свідомості, стикається з “Реальним-Я”, а реальність є далекою від ідеалу, виникає конфлікт між Я-реальним і Я-ідеальним. У такій ситуації виникає

певний механізм психологічного захисту. Який саме, буде залежати від особистості, її репертуару таких механізмів. Цей конфлікт може сприяти розвитку особистості, а може ускладнювати процес формування Я, сприяти формуванню тривожності, яку можна вважати соціальною. Ф. Роджерс доводив, що суб'єкт, реагуючи на стан дисонансу як на загрозу, використовує один із двох захисних механізмів – спотворення чи заперечення [11, с. 147].

Отже, **фрустрація самопрезентації** є ще одним чинником формування соціальної тривожності особистості. Вона стає перешкодою в побудові повноцінних відносин, а відсутність таких відносин – причина формування тривожності. Під повноцінними відносинами ми маємо на увазі ті, у яких людина має можливість розкриватися та розвиватися. “У моїх відносинах з іншими людьми я виявляв, що якщо я буду видавати себе не за того, ким я є насправді, нічого доброго не вийде. Налагодженню відносин не допоможе ні маска, що виражає спокій, достаток, якщо за нею ховається злість і загроза; ні дружній вираз обличчя, якщо в душі ти вороже налаштований; ні показна упевненість у собі, за якої відчуваються переляк і невпевненість” [10, с. 12]. Тільки тоді, коли людина є тим, ким вона є, високим є її рівень конгруенції, за словами К. Роджерса, настає можливість побудови “**справжніх**”, непідробних відносин.

Отже, у розглянутих теоріях, психоаналізі, гуманістичній, екзистенційній психології проблема тривожності розглядається з різних ракурсів, аналізуються різні причини її формування. У **психоаналізі** тривожність пов'язана з: витісненим негативним досвідом минулого, дисгармонійними відносинами в сім'ї, з відчуттям неповноцінності, негативною свободою (розірваними зв'язками між людьми), відчуженням, самотністю. **Екзистенціалізм** розглядає тривожність як наслідок свободи – “можливості для можливості”, “переживання буття на фоні небуття”, а також як наслідок розділення та самотності, відсутності змісту в житті. Тривожність у **гуманістичній** психології є наслідком відсутності самоактуалізації, наслідком зосередження на первинних потребах та дріб'язкових проблемах, егоїзму, а також фрустрації-регресії й відсутності конгруентності у відносинах з іншими. Серед сучасних тенденцій у психології, які стосуються розуміння причин тривожності, можна виділити визнання присутності багатьох факторів: спадковості, обставин дитинства, стрес-факторів, а також “фрустрації самопрезентації” – нового погляду на причини тривожності.

Здійснивши аналіз цих причин, можна побачити їх соціальну зумовленість, оскільки вони стосуються відносин, взаємодії (інтерації). Тому можна вести мову про соціальну зумовленість тривожності особистості.

Згідно з поставленою метою, особливість тривожності як соціально-психологічного феномену ґрунтується на тому, що причини її формування знаходяться здебільшого в соціальній площині, у стосунках та інтерації.

1. Андреева Г. М. Зарубежная социальная психология XX столетия. Теоретические подходы : учеб. пособ. для вузов / Г. М. Андреева, Н. Н. Богомолова, Л. А. Петровская. – М. : Аспект Пресс, 2001. – 288 с.
2. Андреева Г. М. Презентации идентичности в контексте взаимодействия [Електронний ресурс] / Г. М. Андреева // Психологические исследования. – 2012. – № 5 (26). – Режим доступу : <http://psystudy.ru>.
3. Гофман И. Представление себя другим в повседневной жизни / Ирвинг Гофман ; [пер. с англ. А. Д. Ковал ва] ; Ин-т социологии РАН. – М. : Канон-пресс-Ц ; Кучково поле, 2000. – 302 с.
4. Кьеркегор С. Страх и трепет / Серен Кьеркегор. – М. : Республика, 1993. – 383 с.
5. Майерс Д. Социальная психология : Интенсивный курс / Д. Майерс. – С. Пб. : Прайм-Еврознак, 2007. – 512 с.
6. Маслоу А. Самоактуализированные люди: исследование психологического здоровья [Електронний ресурс] / А. Маслоу // Мотивация и личность / пер. А. М. Татлыбаевой. – С. Пб., 1999. – Режим доступу : <http://medbookaide.ru/books/fold1002/book1401/p1.php>.
7. Мэй Р. Смысл тревоги / Ролло Мэй ; [пер. с англ. М. И. Завалова и А. И. Сибуриной]. – М. : Класс, 2001. – 384 с.

8. Прихожан А. М. Тревожность у детей и подростков: психологическая природа и возрастная динамика / А. М. Прихожан. – М. ; Воронеж : МОДЭК, 2005. – 303 с.
9. Психологія : підручник [Електронний ресурс] // Навчальні матеріали онлайн. – Режим доступу : http://pidruchniki.com/2008021537192/psihologiya/freydizm_neofreydizm.
10. Роджерс К. Взгляд на психотерапию ; Становление человека / Карл Роджерс ; [пер. с англ. М. М. Исениной ; под ред. д. п. н. Е. И. Исениной] ; терм. правка В. Данченко. – К. : PSYLIB, 2004. – 233 с.
11. Роджерс Ф. Дж. Путь успеха : Как работает корпорация / Ф. Дж. Роджерс ; пер. с англ. – С. Пб. : Азбука-Терра, 1997. – 256 с.
12. Сем нова Л. Н. Технология самопрезентации: учеб.-метод. комплекс / Л. М. Сем нова ; [под ред. К. В. Киуру]. – Челябинск : Изд-во УрГУ, 2005. – 54 с.
13. Фромм Э. Бегство от свободы / Эрих Фромм ; [пер с англ.] ; общ. ред. и послесл. П. С. Гуревича. – М. : Прогресс, 1989. – 272 с.
14. Bourne E. The anxiety and phobia workbook / Edmund J. Bourne. – 5th ed. – Distributed in Canada by Raincoast Books Copyright, 2010. – 496 p.

This article is about the results of theoretical analysis of the reasons of anxiety. The research was made about their general characteristics and social dependence. The author has analyzed different approaches in research of anxiety, particularly in psychoanalysis, existential and humanistic psychology. Reveals social and psychological essence of anxiety as phenomenon, defines the reasons of its appearance. Features of social nature of anxiety are considered in the context of interpersonal relationship.

Keywords: anxiety, fear, social anxiety, relation, personality, theory of self-presentation, frustration.

УДК 316.6: 17.024.4

ББК 78.5

Світлана Боцвінок

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНИХ ПРАКТИК НА ФОРМУВАННЯ УСПІШНИХ ЖИТТЄВИХ СТРАТЕГІЙ У СУЧАСНОЇ МОЛОДІ

У статті висвітлюється роль соціокультурного середовища у формуванні успішної молоді особистості. Аналізуються поняття “успіх”, “соціальна практика”, “соціальний ареал особистості”, а також причинно-наслідкові зв’язки соціальних стандартів і їх вплив на формування вибору стратегій успішної діяльності особистості

Ключові слова: соціальна практика, соціальний успіх, життєвий простір, життєві шанси, соціальний ареал.

Соціальний успіх людини завжди детермінований соціально-економічними, політичними і культурними умовами її життєдіяльності. Повага до людини, визнання її самоцінності, створення умов для самореалізації через досягнення індивідуального соціального успіху нині стають головною передумовою успішного розвитку суспільства в цілому. Якщо людина є залежною від природних, економічних, політичних, соціальних або культурних чинників свого існування, то вона потрапляє у жорсткі рамки диктату влади чи соціальних настанов і змушена робити тільки те, що від неї вимагає конкретна об’єктивна ситуація.

Метою даної статті є аналіз соціальних практик і їх вплив на формування успішних життєвих стратегій молоді особистості, де особистість виступає як суб’єкт життєтворчості, який завжди стоїть перед вибором.

Проблематикою займалися такі науковці, як Е. Гідденс [4], П. Бергер і Т. Лукман, Е. Гофман, В. Волков, О. Хархордин [3], а серед вітчизняних науковців – Є.І. Головаха, Л.В. Сохань [6], Р.А. Ануфрієва [1], П. Бурдье [2] М. Шульга, М. Масьондз [5], А. Прокофьев [4].

Поняття “успіх”, що в широкому значенні трактується як “життєвий успіх”, а не просто досягнутий результат певної соціальної діяльності чи проекту, займає одне з основних місць у системі цінностей культури, визначаючи межу життєвих прагнень та перспектив особистості. У соціологічному контексті поняття “успіх” фіксує перехід ін-